

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INKLYUZIV TA'LIM: TUSHUNCHASI, MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Maxmudova Muborak Azatova
Ajiniyoz nomidagi Nukus Davlat
Pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni tashkil etishning nazariy asoslari, amaliy muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Inklyuziv ta'limda pedagogik yondashuvlar, psixologik tayyorgarlik, oila va jamiyatning roli haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba tahlil qilinadi va O'zbekistonda inklyuziv ta'lim istiqbollari yoritiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, boshlang'ich sinf, imkoniyati cheklangan bola, pedagogik yondashuv, moslashtirilgan muhit, xalqaro tajriba.

Inklyuziv ta'lim zamonaviy jamiyatda teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan dolzarb yo'nalishlardan biridir. Har bir bola, uning jismoniy yoki aqliy holatidan qat'i nazar, to'laqonli ta'lim olish huquqiga ega. Boshlang'ich ta'lim bosqichi esa bu jarayonning eng muhim zaminidir. Sababi, bola ilk bor maktab muhitiga kirib keladi, jamiyatda o'z o'rnini topishni boshlaydi, bilim olishga yo'naltiriladi. Agar ushbu bosqichda to'g'ri yondashuv bo'lsa, bola keyingi bosqichlarda ham muvaffaqiyatga erishadi. Inklyuziv yondashuv esa aynan mana shu tenglik va inklyuzivlik prinsiplarini ro'yobga chiqaradi.

Ko'pchilik o'qituvchilar va ota-onalar inklyuziv ta'limni faqat nogiron bolalar bilan bog'laydi. Biroq aslida bu tushuncha juda keng. Inklyuziv ta'lim – bu har xil ijtimoiy holatdagi, turli millat, til, madaniyatga mansub, jismoniy yoki ruhiy cheklovlarga ega, yoki odatdagidan farqli ehtiyojlarga ega bolalarning umumiy sinfda birgalikda o'qishidir. Bu yondashuv orqali har bir bola individual ehtiyojlari asosida rivojlanadi, bu esa o'z navbatida o'qituvchining pedagogik mahoratini yangi bosqichga olib chiqadi.

Mamlakatimizda inklyuziv ta'lim sohasida muayyan yutuqlar kuzatilmoqda. Xususan, 2020 yilda qabul qilingan “Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida”gi qonun, ta'lim tizimiga kiritilayotgan islohotlar va yangi loyihalar bu borada muhim rol o'ynaydi. Shunga qaramay, joylarda bu sohada muammolar mavjud. Ayrim hududlarda maktablarda jismoniy moslashuv vositalari yo'q, o'qituvchilarning ko'pchiligi esa inklyuziv dars o'tkazish malakasiga ega emas. Bu esa farzandlarimizning teng va sifatli ta'lim olish huquqini cheklaydi.

O'qituvchi inklyuziv muhitda faoliyat yuritishda ko'p qirrali bo'lishi zarur: u psixolog, metodist, do'st va rahbar sifatida har bir bolaga individual yondasha olishi

lozim. O'quvchilarning farq qiluvchi ehtiyojlarini tushunish, ularni inklyuziv muhitga moslashtirish, boshqa o'quvchilarda bag'rikenglik va empatiya tuyg'ularini shakllantirish o'qituvchining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik ta'lim jarayonida inklyuzivlik tamoyillarini hisobga olish shuni talab qiladiki, sinfdagi barcha o'quvchilar uchun qulayliklar yaratilsin. Bunga sinfning tashkiliy holati, darsliklar, qo'shimcha materiallar, o'qituvchining nutqi va metodikasi kiradi. Boshlang'ich ta'limda ayniqsa individual yondashuv asosida ish olib borish lozim. Chunki bu yoshdagi bolalar o'z his-tuyg'ulari, e'tibor, xulq va nutq jihatidan juda farqlanadi. Shu bois, o'qituvchi har bir bolaga quloq tutib, uning ichki dunyosiga kirib borishi zarur.

Inklyuziv ta'limning samarali ishlashi uchun ota-onalar bilan hamkorlik ham muhimdir. Farzandining o'qishdagi muvaffaqiyati faqat o'qituvchiga bog'liq emas, balki oilaviy muhit, ota-onaning farzandga bo'lgan munosabati va qo'llab-quvvatlashi katta rol o'ynaydi. Inklyuziv ta'limda ota-onalar pedagogik jamoaning faol a'zosi sifatida qatnashadi. Ular o'z farzandining imkoniyatlari, ehtiyojlari va holati to'g'risida aniq ma'lumot beradi, o'qituvchiga maslahatlar bilan yordam beradi. Bu esa har bir bola uchun yanada samarali individual yondashuv ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Ta'kidlash joizki, inklyuziv ta'lim faqatgina maktab tizimi doirasida emas, balki jamiyatda umuman madaniyat, qadriyatlar va ongni o'zgartirish bilan chambarchas bog'liq. Jamiyatda nogiron bolalarga nisbatan mehr, e'tibor va hurmat shakllanmaguncha, inklyuziv ta'lim to'liq natija bermaydi. Shuning uchun ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, jamoatchilik ham bu masalaga faol yondashishi lozim. Ayni shu muhitda o'sgan bola o'zining jamiyatda tutgan o'rnini to'liq his etadi, o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta oladi.

Inklyuziv ta'limning yana bir muhim jihati bu o'zaro muloqotdir. Har xil ijtimoiy guruhga mansub bolalar bir-biri bilan muloqotda bo'lish orqali yangi bilimlar, madaniy jihatlarni o'zlashtiradi, tolerantlikni o'rganadi. Bu esa butun jamiyat uchun foydalidir. Bolalar qanchalik erta turlicha insonlar bilan teng muhitda yashashga odatlansa, ular ulg'ayganda shunchalik ijtimoiy moslashuvchan, bag'rikeng va ongli bo'lib voyaga yetadilar.

Pedagogik oliygohlar inklyuziv ta'limga yo'naltirilgan yangi metodikalarni joriy etishi, talabalarni bu sohaga tayyorlashi kerak. Yangi dars metodlari, interaktiv yondashuvlar, ko'rgazmali vositalar, AKT vositalaridan foydalanish, maxsus resurs markazlari yaratish orqali inklyuziv muhitni yanada boyitish mumkin. Shu bilan birga, tajriba almashish, xalqaro hamkorliklar, xorijiy tajribalarni o'rganish ham bu borada katta yordam beradi.

Inklyuziv ta'limni samarali joriy qilish uchun, birinchi navbatda, davlat tomonidan aniq strategik reja ishlab chiqilishi va moliyaviy qo'llab-quvvatlash bo'lishi zarur. Har bir umumiy o'rta ta'lim maktabi resurs xonasi, maxsus o'quv vositalari,

psixolog, logoped va defektolog bilan ta'minlanishi kerak. Ushbu infratuzilmaning mavjudligi o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashuvchan ta'lim muhitini ta'minlaydi.

Shu asosda inklyuziv ta'lim orqali har bir bola o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon qila oladi, o'z-o'ziga ishonch hosil qiladi va jamiyatda faol ishtirok etuvchi shaxs sifatida shakllanadi. Bu esa O'zbekistonning kelajagi uchun muhim qadriyatlardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-apreldagi PQ-5052-sonli "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni, 2020-yil 15-iyun.
3. "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" – Karimova R., Toshkent, 2020.
4. G'aniyeva M.T., "Maxsus pedagogika asoslari", Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. UNESCO. (2017). A guide for ensuring inclusion and equity in education.
6. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
7. Axmedova D.A. "Ta'limda inklyuziv yondashuvning nazariy asoslari", Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari, 2021.
8. Ibragimova G.R. "Inson kapitalini rivojlantirishda inklyuziv ta'limning roli", Ilmiy izlanishlar jurnal, 2022-yil, №3.
9. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi (2022). "Umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'limni tashkil etish bo'yicha uslubiy tavsiyalar".
10. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.